

БАНКІВСЬКА СПРАВА

Науково-практичне видання.
Виходить 2 рази на рік
Видається із січня 1995 року

№ 1 (153) — 2021

ЗМІСТ

ПРОБЛЕМИ МАКРОЕКОНОМІКИ

- Олександр Дзюблюк.** Зростання ролі грошово-кредитної політики у регулюванні економічних процесів в умовах пандемічної кризи 3
- Руслан Моторин, Тетяна Моторина, Катерина Приходько.** Вплив пандемії на банківську діяльність в Україні 27

АНАЛІЗУЮТЬ НАУКОВЦІ

- Олена Непочатенко, Сергій Колотуха, Катерина Мельник.** Стратегія розвитку банківського кредитування аграрних підприємств 37
- Петро Юхименко.** Капіталізація природно-ресурсного потенціалу сільських територій в умовах децентралізації 50
- Леонід Сук, Петро Сук.** Грошовий оборот та його облік 70
- Олена Прокопчук, Сергій Колотуха.** Видова сукупність страхових продуктів на агростраховому ринку України 85

БАНКІВСЬКІ ТЕХНОЛОГІЇ

- Олег Колодізєв, Інна Плєскул.** Аналіз підходів до оцінювання ризиків фінансового моніторингу клієнтів банків 103
- Андрій Камінський.** Цілісний аналіз ефективності кредитного ризик-менеджменту банку в сегменті споживчого кредитування 112
- Contents 127

Індекс журналу в каталозі передплатних видань України 74060.

Постановою президії ВАК України від 30 березня 2011 р. № 1-05/3 журнал “Банківська справа” внесено до Переліку № 1 наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт з економічних наук на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук.

Головний редактор — В.Д. БАЗИЛЕВИЧ

Редакційна рада: А.С. ГАЛЬЧИНСЬКИЙ, В.М. ГЕЄЦЬ, В.О. ЛИТВИЦЬКИЙ, А.М. МОРОЗ, А.І. СТЕПАНЕНКО.

Редакційна колегія: В.Д. БАЗИЛЕВИЧ, В.А. ГЛАДКИЙ — заступник головного редактора, В.П. РОЗУМНИЙ — відповідальний секретар, О.В. ВАСЮРЕНКО (м. Харків), Н.І. ГРАЖЕВСЬКА (м. Київ), М. ДРАЖАНОВА (м. Брно, Чехія), М. ЖИВІТІРЕ (м. Рига, Латвія), Г.В. ЗАДОРОВНИЙ (м. Харків), В.В. ІВАНОВ (м. Санкт-Петербург, РФ), В.І. КАРАСЬОВ (м. Київ), Т.Т. КОВАЛЬЧУК (м. Київ), Л.Л. ЛАЗЕБНИК (м. Київ), І.О. ЛЮТИЙ (м. Київ), І.І. МАЗУР (м. Київ), С.В. МІЩЕНКО (м. Київ), С.В. НАУМЕНКОВА (м. Київ), В. НОЙМАНН (м. Берлін, Німеччина), С.М. ПАНЧИШИН (м. Львів), С.О. РИБАК (м. Київ), Т.С. СМОВЖЕНКО (м. Львів), А. ТАУБАЄВ (м. Караганди, Казахстан).

Над журналом працювали: Ю.М. Слуцька, Л.В. Кирпич, О.С. Кузуб, І.А. Олійник, С.А. Михайлова.

Видання зареєстровано в Державній реєстраційній службі України.
Свідоцтво КВ № 19030-7910ПР від 05.07.2012.

Усі права застережено. Передруки і переклади дозволяються лише за згодою автора та редакції. Редакція не обов'язково поділяє думку автора. Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв та іншої інформації несуть автори публікацій. Відповідальність за зміст рекламних оголошень несе рекламодавець.

Адреса редакції: 01030, м. Київ, вул. Стрілецька, 28.

Тел.: (044) 272-42-91; факс: (044) 234-23-36.

E-mail: slutska@society.kiev.ua <http://www.banking.com.ua>

Засновник — Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Видавець — Видавництво “Знання”, 01030, м. Київ, вул. Стрілецька, 28

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3596 від 05.10.2009 р.

Журнал розповсюджується тільки за передплатою.

Авторський примірник можна придбати в книгарні “Абзац”, тел.: (044) 581-15-68, попередньо його замовивши.

Матеріали журналу рекомендовано до друку рішенням вченої ради економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 15 від 1 червня 2021 р.)

Підписано до друку 20.07.2021. Формат 70×100 1/16. Папір офс. №1.

Друк офс. Гарнітура шкільна.

Ум. друк. арк. 10,4. Обл.-вид. арк. 11,4. Наклад 300 примірників. Зам. №

© “Банківська справа”, 2021

УДК 339.7

Петро Юхименко, професор кафедри економіки та економічної теорії Білоцерківського національного аграрного університету, доктор економічних наук

КАПІТАЛІЗАЦІЯ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Метою статті є розкриття проблем капіталізації природно-ресурсного потенціалу сільських територій, зумовлених відсутністю досконалого інституціонального середовища децентралізації управління, що не сприяє розвитку партнерських відносин між державою (новоствореними територіальними громадами) та підприємницькими структурами у сфері використання природно-ресурсного потенціалу сільських територій. Застосовується системний та еволюційний підходи, які передбачають ієрархічність сутнісного розуміння нового інституціонального середовища та проведення дослідження в цілісності з виявленням різноманітних характерних ознак, прямих і зворотних зв'язків та залежностей, які виникають у процесі капіталізації природно-ресурсного потенціалу сільських територій на основі державно-підприємницького партнерства.

Суть дослідження полягає у визначенні впливу удосконалення інституціонального середовища на капіталізацію природних та природно-господарських активів, які перебувають у державній та комунальній власності сільських територій. Обґрунтовано необхідність законодавчо розширити перелік сфер застосування угод державно-приватного партнерства (лісові та лісогосподарські активи, місцевий мінерально-сировинний потенціал, водноресурсні об'єкти), а також доцільність чіткої ідентифікації всіх можливих форм відносин між державним (комунальним) та приватним партнером на основі імплементації позитивного іноземного досвіду.

Практичний зміст визначається тим, що теоретико-методологічні положення, висновки та науково-практичні рекомендації становлять наукове підґрунтя для розробки нової цілісної концепції розвитку національної інвестиційної політики

України на основі державно-підприємницького партнерства з урахуванням формування нового конкурентного середовища в умовах фінансової децентралізації.

Зроблені висновки про те, що інституціоналізація децентралізації формує нове інституціональне середовище сприяння формуванню інвестиційного клімату сільських територій, відкриває можливість прискореної капіталізації природно-ресурсного потенціалу новостворених громад. Інституціоналізація можливостей бути економічним агентом відтворення регіонального продукту сприятиме ефективнішому узгодженню пріоритетів бізнесу з інтересами територіальних громад, тобто місцевого населення.

Ключові слова: державно-підприємницьке партнерство, фінансові інститути, інституціональне середовище, банківський капітал, підприємництво, ефективність, інвестиційна політика, приватний капітал.

Земля, вода та ліси є основними ресурсами сільськогосподарського виробництва, а також ресурсами, необхідними для підтримки життя та добробуту мешканців сільських територій. Ефективне і раціональне використання цих ресурсів в умовах інтенсифікації виробництва має бути збалансованим зі збереженням для підтримки стійкого національного розвитку та уникнення деградації навколишнього середовища і втрат у продуктивності сільського господарства. Україна володіє багатим природно-ресурсним потенціалом, який забезпечує багато переваг різним групам людей як у міській, так і в сільській місцевості. Тому реформування у цій сфері буде успішним, якщо його необхідність усвідомить активна частина населення, і за умови активної участі місцевих мешканців у капіталізації цього ресурсу сільських територій.

Визначенню базових засад механізму забезпечення безпеки процесу децентралізації управління природними ресурсами в Україні та її регіонах присвячене дослідження Д. Клинового та Д. Рогова¹. Проблеми інституціонального забезпечення партнерських відносин між державою (територіальною громадою) та підприємницькими структурами стосовно використання природних ресурсів в умовах децентралізації влади та реформи місцевого самоврядування розкриває В. Голян². Фундаментальні засади імплементації у практику господарської діяльності сільських територій такої форми державно-приватного партнерства (ДПП), як кластер розкриває М. Войнаренко³. Удосконалення господарського механізму природогосподарювання, орієнтованого на суттєвий розвиток механізмів ДПП у природно-ресурсній сфері на рівні територіальних громад в умовах децентралізації вла-

¹ Клиновий Д.В. Децентралізація: економіка, фінанси та безпека природокористування [Ел. ресурс] / Д.В. Клиновий, Д.П. Рогов // *Social developmtnt & Security*. — 2017. — Bun. 2 (2). — С. 36. — Режим доступу: <https://paperssds.eu/index.php/JSPSDS/article/view/19/17>.

² Голян В. Державно-приватне партнерство як базова інституціональна передумова капіталізації природних ресурсів в умовах децентралізації [Ел. ресурс] / В. Голян // *Економіст*. — 2015. — № 5. — С. 4—7. — Режим доступу: <http://ua-ekonomist.com/archive/2015/9/Golian.pdf>.

³ Войнаренко М. Війна врешті-решт закінчиться, і дуже нагальним стане питання відновлення й відродження економіки України саме з регіонів і саме з використання кластерних ініціатив [Ел. ресурс] / М. Войнаренко // *Економіст*. — 2015. — № 2. — С. 4—8. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2015_2_2.

ди розкривають Н. Мішеніна, І. Ярова, Г. Мішеніна⁴. У працях М. Хвесик, С. Князев визначено форми ДПП в окремих галузях — лісовому, водному та сільському господарствах⁵. У статті С. Рассадникової досліджено партнерські взаємовідносини між державою і бізнесом у контексті формування інвестиційної привабливості об'єктів екологічної інфраструктури⁶. Історіографічний опис щодо досліджень інновацій у сфері використання природно-ресурсного потенціалу містить дослідження А. Андерсона, А. Маріна, Е. Сіменсона⁷.

Метою пропонованої статті є поглиблення теоретико-концептуальних положень щодо удосконалення інституціонального середовища для реалізації сучасних форм ДПП у системі підприємницького природогосподарювання та створення інституціональних передумов для активізації участі новостворених територіальних громад у перерозподілі природно-ресурсного потенціалу в умовах нового децентралізованого середовища, з урахуванням його мінливості та проблем розвитку національного господарства і сільських територій, загострення екзогенних загроз господарській самодостатності та економічній безпеці країни, інтенсивного розкручування маховика децентралізації влади та реформи місцевого самоврядування.

Сучасне українське суспільство і його державні інститути тільки підходять до розуміння необхідності активізації так званого “мертвого капіталу” на основі створення повноцінного ринку природокористування. Швидкі зміни глобального середовища із величезними фінансовими можливостями передбачають створення інституціонального середовища, яке передбачало б можливість для іноземних підприємницьких структур, з їхнім колосальним досвідом господарського ефективного освоєння природно-ресурсного потенціалу і капіталом, стати повноправними економічними гравцями на полі вітчизняного природокористування. Їхній організаційний та виробничо-технічний потенціал, а також високе реноме попередньої роботи на ринку природних ресурсів у новому конкурентному середовищі могли би змінити інфосферу цього сегмента ринкової економіки України та вплинути на всеосяжне і стає перетворення сільської місцевості. Запаси мінеральних ресурсів України оцінюються зарубіжними експертами у 8 балів за 10-бальною шкалою. Зі 120 видів корисних копалин, які сьогодні спожива-

⁴ Мішеніна Н.В. Розвиток механізмів державно-приватного партнерства у сфері природогосподарства в умовах децентралізації [Ел. ресурс] / Н.В. Мішеніна, І.Є. Ярова, Г.А. Мішеніна // *Маркетинг і менеджмент інновацій*. — 2017. — № 1. — С. 319—330. — Режим доступу: http://mti.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2017_1_319_330.pdf.

⁵ Хвесик М. Раціоналізація природокористування як вагомий чинник соціально-економічного піднесення та зміцнення енергетичної самодостатності територіальних громад в умовах децентралізації [Ел. ресурс] / М. Хвесик, В. Голян, С. Князев. — Режим доступу: <http://economics-of-nature.net/page/2015>.

⁶ Рассадникова С.І. Концептуальне обґрунтування державно-приватного партнерства в контексті формування інвестиційної привабливості об'єктів екологічної інфраструктури [Ел. ресурс] / С.І. Рассадникова // *Механізм регулювання економіки*. — 2012. — С. 176—185. — Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/34213>.

⁷ Innovation in natural resource-based industries: a pathway to development? Introduction to special issue [El. resource] / Allan Dahl Andersen, Anabel Marin, Erlend O. Simensen // *Innovation and Development*. — 2018. — Vol. 8, Iss. 1. — P. 1—27. — URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/2157930X.2018.1439293>.

ває людство, в надрах нашої країни виявлено 117⁸. Це означає, що Україна належить до головних мінерально-сировинних держав світу і за запасами основних видів корисних копалин з розрахунку на одну особу посідає одне з перших місць у Європі. Саме вона володіє величезним природно-ресурсним потенціалом, за відсутності ефективного використання якого відбувається деградація сільської місцевості, населення якої за період 2010—2020 рр. зменшилось на 17 % і нині становить 30,46 % (12 763 070 осіб)⁹. Як наслідок, Україна втрачає свій продовольчий потенціал. За останні сім років (2013—2020) наша країна опустилася із 47-го на 54-те місце в Глобальному індексі продовольчої безпеки¹⁰.

З урахуванням важливості цього питання для продовольчої безпеки держави зробимо застереження, що йдеться не про надання їм можливості на рівні з громадянами України отримати право власності на природні багатства українського народу, а про інституціональне закріплення можливості отримати права тимчасового володіння і користування природними та природно-господарськими активами. Законодавче закріплення права входження в нове конкурентне середовище як економічних гравців на цьому ринку сприятиме швидшій капіталізації обмежених природних ресурсів і допоможе новоствореним громадам сільських територій повніше використовувати незайняті природні ресурси для відродження їхнього економічного потенціалу. І тут не тільки надрові багатства (у внутрішніх районах країни виявлено понад 20 000 родовищ¹¹), більшість з яких на сільських територіях і мають комерційне значення, а і їх найцінніший земельний ресурс, 30 % (10—11 млн га)¹² якого перебуває у тіні, а це десятки мільярдів доларів. В умовах формування інституціонального середовища децентралізації це важливо з двох позицій: засвоєння світового досвіду на практиці, який може бути корисним для вітчизняних підприємців, та посилення духу змагальності на цивілізаційних принципах, що важливо для ринкової інфосфери. При цьому долучення іноземного капіталу до управління природними ресурсами сільських територій слід здійснювати поступово відповідно до “трійці” (ресурси — активи — капітал), через раціональне відношення ресурсів до активів та активів до капіталу.

Інституціоналізація цього процесу важлива для сільських територій, адже сприятиме зростанню інвестицій та прозорості прийняття рішень щодо природних ресурсів і зростанню їхнього економічного потенціалу. Право тимчасового користування не передбачає передачу у власність із

⁸ Мінеральні ресурси України [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <http://minerals-ua.info/>.

⁹ Чисельність наявного населення України на 1 січня 2020 року [Ел. ресурс] // Статистичний збірник. — Київ, 2020. — С. 5. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/05/zb_chuselnist%202019.pdf.

¹⁰ Україна посіла 54 місце у Глобальному індексі продовольчої безпеки 2020 року [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <https://agravery.com/uk/posts/show/ukraina-posila-54-misce-u-globalnomu-indeksi-prodovolcoi-bezpeki-2020-roku>.

¹¹ Natural Resource Use Reform [Ел. ресурс] // Government portal — URL: <https://www.kmu.gov.ua/en/reformi/ekonomichne-zrostannya/reforma-nadrokoristuvannya>.

¹² Вуєць П. Земельна реформа: проєкт на грані зриву [Ел. ресурс] / П. Вуєць. — Режим доступу: <https://agrorreview.com/content/zemelna-reforma-proyekt-na-grani-zryvu>.

правом розпорядження (держава та новостворені територіальні громади залишаються власниками цих природних ресурсів та об'єктів природно-господарської і природоохоронної інфраструктури). Водночас упровадження такої форми взаємин у ринковій економіці дає можливість іноземним підприємницьким структурам розпоряджатися предметом праці для розширеного відтворення власного потенціалу та активізації ділової активності на території концентрації природних ресурсів та природно-господарських об'єктів. Виграє потенціальний інвестор, виграє економіка держави чи територіальний природно-господарський комплекс (ТПГК) сільської території. Нагадаємо, що територіальна концентрація природного багатства в Україні оцінюється в 220,5 тис. дол. США на 1 км², у світі — 299,4 тис. дол. США на 1 км², тобто приблизно три чверті середньосвітового показника, і складає приблизно 26 % загального багатства країни¹³. Крім географічних факторів такий стан пояснюється низьким рівнем капіталізації природних активів нашої держави й особливо її територіальних утворень, диспропорціями в купівельній спроможності долара США і гривні та курсом валют в Україні. Слід зазначити, що за відсутності активного його залучення в ринковий обіг поки що це мертвий капітал, водночас це перспектива життєдіяльності й розвитку держави, оскільки саме вони (природні ресурси), нарівні з доходами від інновацій, становитимуть основне джерело доходу для створення системи сталого розвитку сільських територій. Тільки проведення змістовної реформи земельної галузі, яка б стимулювала довгострокові інвестиції та належне управління земельними ресурсами найпродуктивнішими користувачами, може збільшити продуктивність сільськогосподарської галузі та розширити річний обсяг виробництва на 15 млрд дол. і збільшити ВВП приблизно на 1,5 %¹⁴ та ресурсний потенціал новостворених громад. Нагадаємо; якщо в Європі Україна займає 5,7 % території, то її сільськогосподарські угіддя — 18,9 %, а рілля — 26,9 %¹⁵.

Євроінтеграція робить цей процес об'єктивною необхідністю в умовах децентралізації, яка втілюється на рівні державних інститутів влади. Децентралізація влади та реформування місцевого самоврядування передбачає створення інституціональних основ участі територіальних громад у перерозподілі природного багатства та їхньої безпосередньої участі у природоексплуатаційній та природоохоронній діяльності. Інституціональне закріплення передачі повноважень та функцій в управлінні природними ресурсами місцевим інститутам влади зробить їх повноправними власниками

¹³ Клиновий Д.В. Децентралізація: економіка, фінанси та безпека природокористування [Ел. ресурс] / Д.В. Клиновий, Д.П. Погос // *Social Development & Security*. — 2017. — Вип. 2 (2). — С. 36. — Режим доступу: <https://paperssds.eu/index.php/JSPSDS/article/view/19/17>; *Natural Resources and Pro-Poor Growth : The Economics and Politics* [El. resource] / OECD. — 2008. — P. 17. — URL: <http://www.oecd.org/dataoecd/56/63/42341879.pdf>.

¹⁴ Какконен С. "Мертвый капитал": отменить земельный мораторий до конца года [Эл. ресурс] / Сату Какконен // *Экономическая правда*. — Режим доступа: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2017/10/2/629683/>.

¹⁵ Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки : Постанова Верховної Ради України № 188/98-ВР [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/F980188?an=1>.

цього найціннішого державного ресурсу, їм доведеться вводити його в ринкове середовище без досвіду і достатності капіталу. Досягнення стійкого, збалансованого та всебічного розвитку територіальних утворень, які формують систему господарського простору держави, можливе через упровадження дієвих управлінських механізмів територіальним природно-господарським комплексом. Оновлене економічне трактування цієї категорії характеризує взаємодію складових природи, виробництва, населення у площині системи управління процесом їх гармонізації в певних чітко окреслених просторових межах на основі досягнення динамічного балансу між економічною доцільністю споживання природних ресурсів та екологічною виправданістю втручання у природний стан довкілля¹⁶. І тут важливу роль може відіграти світовий досвід державно-приватного партнерства в цьому сегменті ринкової економіки, де важливу роль відіграють сільські території. Крім того, необхідно створити відповідне інституціональне середовище повноцінного забезпечення його розвитку, основи якого закладені в Законі України “Про державно-приватне партнерство” (2010). Цей закон визначає організаційно-правові засади взаємодії державних партнерів із приватними та основні принципи державно-приватного партнерства (цей термін покладено в основу вітчизняної законодавчої бази) на договірній основі¹⁷. Можна говорити про його недосконалість, проте він створює інституціональне підґрунтя для того, щоб держава в особі постійних природокористувачів і державних підприємств та новостворені територіальні громади могли вступати у нестатутні та статутні добровільні об’єднання із суб’єктами підприємницької діяльності з метою залучення інвестицій у розширене відтворення природно-ресурсного потенціалу та модернізацію об’єктів природоохоронної та природно-господарської інфраструктури, а також передавати у тимчасове користування природні та природно-господарські активи, які перебувають у державній та комунальній власності. Нові обставини в умовах децентралізації передбачають активний перехід до її завершальної стадії (після фінансової (включно з бюджетною), внаслідок чого бюджети об’єднаних територіальних громад (ОТГ) зросли в 5-7 разів¹⁸) і адміністративної децентралізації (внаслідок якої затверджено території 1470 спроможних територіальних громад¹⁹) — інституціональної, яка включає розмежування повноважень різного роду власності, включаючи передусім природні та інші виробничі ресурси. Перші кроки — передача до сфери компетенції ради громади охорони навколишнього природного се-

¹⁶ Фінансово-економічний механізм управління територіальними природно-господарськими комплексами [Ел. ресурс] / за заг. ред. М.А. Хвесика. — К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2016. — С. 6. — Режим доступу: https://www.concordia.edu.ua/wp-content/uploads/2019/08/monografiya_tpgk.pdf.

¹⁷ Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 № 2404-VI [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/2404vi-11736>.

¹⁸ Результати першого етапу децентралізації в Україні. 2014—2019 роки [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/about>.

¹⁹ Реформа децентралізації [Ел. ресурс] // Урядовий портал. — Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi>.

редовища та регулювання земельних відносин, водних відносин, гірничих відносин, лісових відносин²⁰.

Делікатність цієї проблеми полягає в тому, що це реформування не має порушити конституційні норми про загальнонародну власність (до якої належать природні ресурси). Проте тут ідеться лише про інституціональне закріплення права економічної самостійності територій у розпорядженні власними та наданими шляхом делегування повноважень економічними активами, включаючи природні, та результатами їх використання у господарському процесі. Децентралізоване управління природними ресурсами може відіграти значну роль у досягненні більш ефективного, справедливого та сталого ресурсокористування ТПК. А це передбачає внесення до ст. 4 “Сфери застосування державно-приватного партнерства” Закону України “Про державно-приватне партнерство” і найбагатшого з усіх матеріально-речових складових економічного потенціалу територій природних ресурсів та чітку ідентифікацію форм партнерських відносин між державою (територіальною громадою) та суб’єктами підприємницької діяльності, як резидентами, так і нерезидентами. Невирішення цієї проблеми на законодавчому рівні гальмує повноцінне використання природних ресурсів у господарській діяльності сільських територій та можливість залучення іноземних інвестицій у розвиток сільських територій.

Нове інституціональне середовище має зменшити тактичну роль держави у прямому керуванні економікою громад і зменшити частку державної власності у новостворених публічних союзах і водночас забезпечити чітке визначення державного стратегічного курсу країни і збільшення ролі державного регулювання в національно-пріоритетних сферах (природно-ресурсна та, зокрема, екологічна, енергетична, продовольча безпека тощо). Воно покликане створити інституціональну платформу для розвитку державно-підприємницького партнерства у природно-ресурсній сфері сільських територій, що сприятиме залученню місцевих природних активів у господарський обіг та ефективному господарюванню на рівні новостворених публічних союзів. Тут важливим також є формування громадянського суспільства (ГС), яке має сприяти соціальній та політичній взаємодії через організацію й підвищення рівня освіти громад, мобілізацію груп, підтримку акцій солідарності та виконання наглядних функцій, сприяння розвитку культури тощо. Розвиток громадянської свідомості дає змогу людям краще розуміти власні права та користуватися ними і, водночас, відповідально ставитись до власних обов’язків. Роль громадян у становленні громадянського суспільства величезна: вони, як ніхто інший, за підтримки громадських організацій можуть сформувати відповідальну поведінку влади, прозорість дій та правильність прийняття рішень щодо використання найціннішого їхнього ресурсу. Тільки за умови ефективного функціонування ГС можливе проведення широкомасштабних реформ і підвищення

П. Юхименко. Капіталізація природно-ресурсного потенціалу сільських територій в умовах децентралізації

²⁰ Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України № 24 (зі змінами) [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <https://www.minregion.gov.ua/base-law/grom-convers/elektronni-konsultatsiyi>.

рівня життя сільських територій. Поки що Україна у своєму субрегіоні, до якого входять також пострадянські країни — Білорусь, Росія, Молдова, Грузія, Азербайджан та Вірменія, — залишається країною із найвищою сталістю ОГС (організацій громадянського суспільства), що дорівнює 3,2 у проміжку між 7 та 1 балів, де 1 — найвищий бал²¹.

В умовах нового конкурентного середовища високорозвинені капіталістичні країни, які уже давно сформували сучасну ринкову інфраструктуру та інституціональне середовище бездоганного функціонування базових інститутів товарно-грошових відносин, відзначаються потужним державним сектором, покликаним зміцнювати господарську самодостатність національних економік та її територіальних складових. Більше того, потужний державний сектор виступає активатором і основним інвестором, полегшуючи для уряду вирішення проблеми забезпечення необхідних макроекономічних пропорцій. Після здобуття Україною незалежності, з другої половини 90-х років XX ст., виконавча влада в країні безсистемно й неефективно намагається позбутися “баласту” у вигляді державної власності, тому щорічно виставлялися, інколи й ефективні, об’єкти приватизації для покриття бюджетного дефіциту. В окремі роки системної кризи та падіння обсягів промислового виробництва (до 2000 р.) багато ліквідних та інвестиційно привабливих об’єктів було продано дешевше за ринкову вартість їх активів. Як наслідок, за відсутності принципу міцності держави відбувся кланово-компраторський перерозподіл національного багатства, що призвело до формування олігархічної моделі суспільного розвитку. Приватизація не принесла економічного успіху державі, було втрачено значний потенціал розвитку за відсутності досконалого інституціонального середовища розвитку підприємництва. Україна ще має окремі галузі, активи яких перебувають у державній власності і можуть бути використані на умовах ДПП. У загальному потенціалі тут переважають галузі природно-ресурсного сектору, які сформувалися на основі природних ресурсів та об’єктів природоохоронної і природно-господарської інфраструктури. Ця загальнонародна скарбниця України складає 5 % природних ресурсів світу (частка потенціалу мінеральних ресурсів в інтегральному природно-ресурсному потенціалі (ПРП) України становить 28,3 %, водних — 13,1, земельних — 44,3, лісових — 4,2, фауністичних — 0,5, природних рекреаційних — 9,6 %) ²², значна частина якої є власністю новостворених місцевих публічних союзів. За даними досліджень, до 2030 р. використання природно-ресурсного потенціалу зросте на 50 % ²³. Посилений ресурсний стрес принесе не тільки внутрішні нові ризики та невизначеності, а й впливатиме на між-

²¹ Індекс сталості ОГС-2019: Україна демонструє стале зростання [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <https://rpr.org.ua/news/index-stalosti-ohs-2019-ukraina-demonstruiye-stale-zrostannia>.

²² Природно-ресурсний потенціал національної економіки [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <https://tusovka.kr.ua/news/2018/02/05/prirodno-resursnii-potentsial-natsionalnoi>.

²³ Natural Resources in 2020, 2030, and 2040: Implications for the United States. National Intelligence Council Report NICR/ 2013-05, 25 July 2013 [El. resource]. — P. III. — 100 p. — URL: <https://www.dni.gov/files/documents/NICR%202013-05%20US%20Nat%20Resources%202020,%202030%202040.pdf>.

народні відносини і в без того бурхливому світі. Ресурсні ризики поширюються на соціально-економічний тиск, що зумовлений також швидкою урбанізацією, як зміна внутрішньокраїнної та світової економічної сили, додаючи ще один шар невизначеності. Тому проблема їх приватизації обмежена суспільними аспектами, необхідністю створення надійних джерел питного водопостачання населення, нарощення асиміляційного потенціалу сільських територій, укріплення агроландшафтів, збереження флори та фауни. Значна частина цього “мертвого” капіталу у вигляді природних об’єктів та значної частки природно-господарських активів перебувають у власності держави та місцевих публічних союзів. У процесі трансформаційних процесів поступово сформувався комунальний сектор у сфері природокористування (75 % природно-ресурсного потенціалу сільських територій передано у комунальну власність новостворених громад²⁴), що є необхідною передумовою вдалого здійснення децентралізації влади та реформи місцевого самоврядування. Проте висока частка ресурсомістких та енергомістких технологій, впровадження та нарощування яких здійснювалося в Україні найбільш “дешевим” способом — без будівництва відповідних очисних споруд, вимагає її технологічної модернізації. Такий підхід у попередній період спричинений відсутністю ефективних правових, адміністративних та економічних механізмів природокористування та ігноруванням вимог охорони довкілля. Перехід до ринкової економіки не вирішив цієї проблеми. Це можна умовно віднести до так званих “провалів ринку”. З огляду на важливість природних ресурсів для забезпечення господарської самодостатності національної економіки, нарощення асиміляційного потенціалу, соціально-економічного піднесення сільських територій, природні та природно-господарські активи і надалі мають залишатися у державній та комунальній власності й бути надбанням населення країни чи окремих територіальних утворень.

В умовах нестачі бюджетних коштів для вирішення проблем ефективного використання природно-ресурсного потенціалу із дотриманням відповідних вимог, найефективнішим є залучення приватного капіталу зі збереженням державного контролю через розвиток ДПП у цій сфері. Виняток становлять землі сільськогосподарського призначення, які є базисним ресурсом, на якому будується добробут суспільства і які були розпайовані між колишніми працівниками колгоспів та радгоспів і де-юре перейшли у приватну власність. Як свідчать дані AgroPolit.com, нині українці обробляють близько третини ріллі, яка є на території Європи, або 32,7 млн га із загальної площі 41,4 млн га сільськогосподарських угідь. На одного жителя України у статистичних відомостях припадає вдвічі більше, як на одного європейця²⁵. В сучасних умовах формування інститутів земельних відно-

²⁴ Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку : монографія / за ред. В.С. Кравціва, І.З. Сторонянської. — Львів : Ін-т регіональних досліджень імені М.І.Долішнього НАН України, 2020. — С. 336.

²⁵ “Земельний довідник України 2020” — база даних про земельний фонд країни [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <https://agropolit.com/spetsproekty/705-zemelnyy-dovidnik-ukrayini-baza-danih-pro-zemelnyy-fond-krayini>.

син відбувається на національному, регіональному та локальному рівнях. На кожному з них система інститутів має певну специфіку, зумовлену відмінностями між суб'єктами відносин та їхніми інтересами, об'єктами і структурою інститутів власності на земельні ресурси. Проте і нині констатуємо недостатню сформованість інститутів, зокрема регіонального та локального рівня, незважаючи на те, що влітку 2020 р. розпочалася реалізація земельної реформи. Відповідно до Закону України, загальна площа сільськогосподарських земель, яка може перебувати в оренді і власності однієї особи, з урахуванням земель, які перебувають під контролем пов'язаних осіб, згідно з документом, не може перевищувати 35 % площі угідь на території громади, не більш ніж 15 % області і не більш ніж 0,5 % країни²⁶. Позитивним для держави в умовах запуску вільного ринку землі є збільшення кількості легально оброблюваних земель (з 2017 по 2020 р. на 3,3 %) ²⁷. Проте формування ринку землі сільськогосподарського призначення не знімає важливості державного його регулювання, котре слід розглядати як сукупність цілей, стратегії, форм та методів реалізації зваженої та збалансованої державної політики щодо забезпечення ефективного використання ресурсного потенціалу країни та перетворення земельних ресурсів і сільськогосподарського виробництва на драйвер економічного зростання України. Недостатність капіталовкладень у відновлення цих ресурсів в останнє десятиліття зменшило продуктивну площу земель сільськогосподарського призначення на 23 % ²⁸, що сприяло падінню продуктивності праці в сільському господарстві з 2016 по 2020 р. на 1,3 % ²⁹. Ці землі потребують відновлення, що вплине і на зростання добробуту сільського населення. Адже існує взаємозв'язок — збільшення ВВП сільського господарства на 1 % збільшує дохід на одну особу найбільш вразливих на 1,6 % ³⁰.

Тривалий період розвитку України в умовах командно-адміністративної соціалістичної системи сприяв тому, що значна частина цих ресурсів була створена працею попередніх поколінь, яка фактично уречевлена в цих активах (зокрема, ліси та лісгосподарські активи), тому має лишатися загальнонародною власністю і не може бути приватизована, оскільки це суперечить домінантні формування інституту власності трудового типу. Водночас нове інституціональне середовище розвитку ДПП має дати можливість капіталізувати ці державні й комунальні природні та природно-госпо-

²⁶ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення : Закон України від 31.03.2020 № 552-IX [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text>.

²⁷ Ринок землі в Україні : парламентські слухання [Ел. ресурс]. — 4 грудня 2019. — Режим доступу: <https://agropolit.com/spetsproekty/656-rinok-zemli-v-ukrayini-parlamentski-sluhannya-onovlyuyetsya>.

²⁸ EU Guidance on Integrating Ecosystems and Their Services into Decision-making : Commission Staff Working Document [El. resource]. — Brussels, 18.7.2019. — P. 9. — URL: https://ec.europa.eu/environment/nature/ecosystems/pdf/SWD_2019_305_F1_STAFF_WORKING_PAPER_EN_V2_P1_1042629.PDF.

²⁹ Ягодзінська А. Продуктивність сільського господарства у розрізі галузей України [Ел. ресурс] / А. Ягодзінська // *Modern Economics*. — 2020. — № 21. — С. 244. — Режим доступу: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/21-2020/yagodzinska.pdf>.

³⁰ Natural Resources and Pro-Poor Growth. The Economics and Politics [El. resource] / OECD. — 2009. — P. 21. — URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264060258-en.pdf>.

дарські активи на основі використання перевірених світовою практикою форм тимчасового користування природними ресурсами та об'єктами природоохоронної інфраструктури. Інституціоналізація децентралізації дає можливість здійснювати цю капіталізацію і на місцевому рівні за участю держави та новостворених територіальних громад статутних та нестатутних об'єднань на основі встановлення партнерських відносин між власниками природних ресурсів і об'єктів природоохоронної інфраструктури, зокрема і постійними природокористувачами, та суб'єктами приватного підприємництва (йдеться як про виробниче, так і фінансове підприємство). Саме такий підхід може бути застосований передусім до лісгосподарського та водогосподарського комплексів, а також природно-заповідних територій і системи природно-ресурсного та екологічного моніторингу.

З метою повноцінного інвестиційного забезпечення модернізації, реконструкції та технічного переоснащення об'єктів природоохоронної та природно-ресурсної інфраструктури, в умовах обмежених державних коштів, через розвиток ДПП у цій сфері можна долучити для вирішення цих проблем приватний капітал. Його залучення може допомогти відповісти на деякі виклики у використанні місцевого ресурсного потенціалу, зокрема такі:

- за належних обставин ДПП можуть мобілізувати додаткові джерела фінансування та фінансування інфраструктури ефективного використання ресурсного потенціалу;
- за наявності фінансування можливий вибір із поданих проєктів, тобто ДПП можуть покращити цей вибір;
- стимули приватного сектору можуть узгоджуватися з інтересами замовника (держави, громади тощо) протягом усього життєвого циклу проєкту, включаючи фазу реалізації. Це узгодження відбувається шляхом прив'язки доходів приватного оператора до набору попередньо узгоджених показників ефективності та вимагання від останнього інвестувати значний довгостроковий капітал.

Входження України в нове конкурентне середовище активізувало процес формування інституціонального середовища розвитку ДПП. Починаючи з 2010 р. було створено критично необхідні інституціональні передумови можливості залучення інвестицій приватного капіталу та урядів іноземних держав і міжнародних фінансово-кредитних структур у державний та комунальний сектори національного господарства. Через реалізацію у різних формах ДПП створюється можливість співробітництва між державними (комунальними) та приватними партнерами на основі відповідного договору, формується сприятливий фактор підвищення ефективності природокористування на місцевому рівні. Інституціональним фундаментом у цьому процесі залишається Закон України "Про державно-приватне партнерство". Важливим для природно-ресурсного сектору є можливість залучення додаткових інвестицій при збереженні державної і комунальної форми власності на природні та природно-господарські активи. Ст. 7 цього за-

кону об'єктами державно-приватного партнерства визначає об'єкти, які перебувають у державній та комунальній власності, а також існуючі, зокрема, відтворювані (шляхом реконструкції, модернізації, технічного переоснащення) об'єкти, у тому числі ділянки надр.

Якщо звернутися до світового досвіду³¹, то існують, по-перше, державно-приватні партнерства: співробітництво між державним і приватним сектором базуються винятково на контрактних зв'язках; по-друге, державно-приватні партнерства з інституційною природою: співпраця між державним і приватним секторами у межах певного володіння без права розпорядження. Тобто ні одна з форм такого партнерства не передбачає переходу права власності до суб'єкта підприємницької діяльності (інвестора), а лише права тимчасового використання (користування) природними та природно-господарськими об'єктами. Після завершення укладеного в рамках державно-приватного партнерства договору такі об'єкти підлягають поверненню у власність державному партнеру, тому угоди державно-приватного партнерства поширюються на об'єкти, які не можуть бути приватизовані, зокрема протягом усього строку здійснення цього виду партнерства. Для сільських територій це важливо, тому що для багатьох бідних у сільській місцевості спільні надбання природних ресурсів є важливим джерелом їжі, корму, палива, будівельних матеріалів, лікарських рослин та доходу (за нашими підрахунками вони забезпечують дохід 10—12 % домогосподарств).

У державній архітектоніці основними інститутами відповідно до ст. 10 Закону про державно-приватне партнерство щодо подання пропозицій для здійснення державно-приватного партнерства виступають: щодо використання об'єктів державної власності — органи виконавчої влади, об'єктів комунальної власності — органи місцевого самоврядування. Якщо проаналізувати ст. 11 закону, то щодо природно-ресурсної сфери тут важливим було б визначення і самих форм. Їх чітка фіксація у законі зняла би проблему невизначеності, що є достатньо вагомим гальмом процесу реалізації проєктів на основі встановлення партнерських відносин між державою (територіальною громадою) та суб'єктами підприємницької діяльності. Це особливий сектор національного господарства, що передбачає достатню кількість видів діяльності, які можуть здійснюватися приватною підприємницькою структурою на основі отримання права тимчасового користування природними та природно-ресурсними активами. Недосконалість інституціонального середовища розвитку ДПП виражається надмірно звуженою специфікацією сфер застосування партнерських відносин між державою (територіальною громадою) та приватним партнером у сфері господарського освоєння природно-ресурсного потенціалу сільських територій. Крім того, є низка суперечностей, які суттєво гальмують процеси капіталі-

П. Юхименко. Капіталізація природно-ресурсного потенціалу сільських територій в умовах децентралізації

³¹ Див: Федюшин И.С. *Международный опыт развития ГЧП [Эл. ресурс]* / И.С. Федюшин // *Международный научно-исследовательский журнал*. — Екатеринбург. — 2019. — № 4 (82). — Ч.2. — С.39—44. — Режим доступа: <https://research-journal.org/wp-content/uploads/2019/04/4-2-82.pdf#page=39>.

зації природних та природно-господарських активів. Зокрема у ст. 5 йдеться про те, що дія закону не поширюється на угоди про розподіл продукції, порядок укладення, виконання та припинення яких регулюється Законом про угоди про розподіл продукції (1999)³². Враховуючи специфіку природно-ресурсної сфери, внаслідок експлуатації якої ми майже завжди отримуємо саме продукцію, то угода про її розподіл є формою державно-приватного партнерства на рівні із концесією, орендою тощо. Нове інституціональне середовище, яке створює умови для активізації господарської діяльності у природно-ресурсному секторі національного господарства на основі угод державно-приватного партнерства, передбачає інституціоналізацію сфер застосування такого виду партнерств. Якщо це перенести на природно-ресурсний потенціал, то сферами застосування ДПП мають стати: видобуток органо-мінеральної сировини з водних об'єктів, проведення агролісомеліоративних заходів, будівництво лісових доріг, заготівля другорядних лісових матеріалів та продукції побічного лісового користування, заготівля та переробка неліквідної деревини, садіння і висівання лісу. А форми можуть бути різними (таблиця).

Можливі форми (механізми) реалізації ДПП у сфері природогосподарування сільських територій

Форма ДПП	Основна характеристика
Оренда з переходом права власності	Право на оренду природно-господарського об'єкта (ПГО), зокрема ділянку сільськогосподарських неугідь під лісорозведенням, надається приватному партнеру на основі договору, після закінчення якого певна частка може поступово перейти на обумовлених умовах у приватну власність
Безстрокова оренда	Частина ПГО, угідь можуть передаватися в оренду приватному сектору з умовою, наприклад, здійснення інтегрованого багатоцільового природокористування та створення певної кількості робочих місць для територіальної громади, забезпечення певного обсягу інвестицій у соціальну сферу. Це може бути також підряд на виконання природно-господарських робіт, постачання екосистемних послуг, довірче управління державними природо-господарськими та природоохоронними об'єктами, угода про розділ екосистемної продукції і низка інших організаційно-правових форм
Лізинг	Надання доступу екологічно орієнтованого підприємництва до сучасного обладнання та інноваційних технологій екологічно чистого ("зеленого") виробництва через лізингові контракти, що укладаються з державними структурами (організаціями, органами управління

³² Про угоди про розподіл продукції : Закон України від 14.09.1999 № 1039-XIV [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1039-14#Text>.

Закінчення таблиці

Форма ДПП	Основна характеристика
Депозитарно-компенсаційна система природогосподарювання	У процесі реалізації цієї форми ДПП кошти на відтворення природного ресурсу переказує орендар (приватний природокористувач) на спеціальний депозитний банківський рахунок, що враховується відповідним зниженням плати за природокористування. У випадку належного виконання природовідтворювальних робіт кошти з депозитного рахунка повертаються орендареві
Створення інтегрованих підприємницьких структур (кластерів), холдингових структур	Створюються організаційні, економічні та фінансові умови розвитку підприємницького природогосподарювання екологічного спрямування з відповідним інституціонально-регульованим забезпеченням, розвитку інтегрованих бізнес-підприємницьких структур
Концесія	Приватний оператор (підприємець, приватна компанія, юридична особа) отримує за визначену договором плату право на використання природних ресурсів або експлуатацію та управління об'єктами природоохоронної (екологічної) інфраструктури
Створення — володіння — управління — передача	Приватний оператор згідно з договором (контрактом) здійснює інвестиції на визначеному ПГО, після чого володіє та управляє ним протягом визначеного договором терміну, після закінчення якого він передається державі
Капіталізація природних ресурсів, відділення активів	Капіталізація природних ресурсів передбачає їх залучення у процес суспільного виробництва з подальшим перетворенням у вартість, що створює додану вартість. Акціонування природних ресурсів передбачає, що власність на них (повністю чи частково), як і зобов'язання щодо здійснення інвестицій та реалізації екосистемного управління, може передаватися приватному сектору шляхом приватизації або відкритої емісії акцій
Контракт на управління	Це найбільш проста форма ДПП у сфері природогосподарювання, що не передбачає інвестиційних зобов'язань. Власність та інвестиційні рішення залишаються у веденні державного органу. Приватний партнер відповідає тільки за дотримання користувачами принципів сталого природогосподарювання та реалізації екосистемного управління природними ресурсами (об'єктами) і несе лише операційні ризики

Процес децентралізації управління спрямований на те, щоб надати більше повноважень новоствореним територіальним громадам базового рівня у вирішенні актуальних проблем їхнього територіального розвитку. Для цього потрібні кошти, яких в умовах затяжної економічної кризи недостатньо ні в державі, ні в новостворених громадах. У цих умовах один із

П. Юхименко. Капіталізація природно-ресурсного потенціалу сільських територій в умовах децентралізації

дієвих засобів примноження доходів місцевих бюджетів — раціональне використання комунальної власності та окремих об'єктів, які перебувають у володінні держави. Проте принципова зміна місця територіальних громад у процесах перерозподілу об'єктів комунальної та державної власності потребує і зміни інституціонального середовища, зокрема Закону про державно-приватне партнерство. У новій архітектоніці державного управління територіальна громада стає одним з основних акторів і тому потребує удосконалення інституціонального коридору за рахунок збільшення реальної бази розширеного відтворення людського, інфраструктурного та природно-ресурсного потенціалу, зокрема і за рахунок отримання можливостей корпоративних утворень із суб'єктами підприємницької діяльності та угод про передачу у тимчасове користування спеціалізованим бізнесовим структурам об'єктів природоохоронної та природно-господарської інфраструктури. Незавершеність інституціонального оформлення децентралізації суттєво звужує права та повноваження новостворених громад у сфері ефективного використання комунального майна через неможливість його передачі у користування спеціалізованим підприємницьким структурам, які забезпечили б його модернізацію і підвищили б якість надання інфраструктурних послуг місцевому населенню. Особливо це стосується додаткового залучення інвестицій для ефективнішого використання комунального та державного майна через використання різних форм ДПП. Недосконале вітчизняне законодавство не сприяє розширенню можливостей на практиці реалізувати задеклароване розширення прав і повноважень місцевої влади. Особливо це стосується законодавства, що регламентує партнерство держави (територіальних громад) із суб'єктами підприємницької діяльності. Чинний Закон про державно-приватне партнерство, який визначає форми, методи та умови співпраці між органами представницької і державної виконавчої влади щодо використання державного та комунального майна, не вирішує цієї проблеми і потребує зміцнення акцентів від державних централізованих інститутів на місцеві органи самоврядування.

Нове інституціональне середовище має сприяти урізноманітненню партнерських відносин між державою (територіальною громадою) та підприємницьким сектором стосовно використання об'єктів комунальної інфраструктури та природних ресурсів, які перебувають на території населених пунктів і прилеглих територіях у межах територіальної громади сільських територій. Незавершеність інституціоналізації децентралізації зумовлює відсутність реальних передумов для імплементації пріоритетів децентралізації влади та реформи місцевого самоврядування, найбільш ефективного використання активів, які належать територіальним громадам, та активів держави, які є на території цих громад. Інституціональне закріплення можливостей місцевої влади виступати повноцінним партнером бізнесових структур у питаннях використання комунальної інфраструктури та природних ресурсів, які є на території населених пунктів та прилеглих територіях сприятиме розвитку сільських територій. Нова мо-

дель муніципального менеджменту сприятиме активізації владних структур місцевого самоврядування разом із представниками підприємницьких структур у формуванні бізнес-планів з розбудови господарського комплексу територіальних громад, розробленні техніко-економічних обґрунтувань залучення грантових ресурсів та ресурсів міжнародних фінансово-кредитних організацій для відтворення місцевого природно-ресурсного потенціалу та охорони навколишнього природного середовища. Світова практика довела переваги угод ДПП над іншими формами співробітництва місцевої влади з підприємницьким сектором (це регламентується відповідним Законом про державноприватне партнерство, загальні положення, ст. 1): ці угоди мають довготривалий характер (від 5 до 50 років), частина ризиків передається приватному партнеру, розширюється спектр можливих джерел залучення інвестицій у модернізацію та реконструкцію комунальної інфраструктури³³. Крім того, цей законодавчий акт передбачає рівність перед законом державних (комунальних) та приватних партнерів, а також процедуру визначення приватного партнера на конкурсних засадах. На жаль, олігархічна модель, що панує в економіці України, нівелює аспект конкурентності та є чи не найбільшим гальмівним чинником на шляху ефективнішого використання комунальної власності через лобіювання представниками регіонального владного істеблішменту інтересів наближених до них бізнес-структур. Ця негативна складова посилюється корупційною, коли місцеві керівники свідомо ховають від потенційних інвесторів, як правило, іноземців, найбільш інвестиційно привабливі у середньо- та довгостроковій перспективі об'єкти комунальної власності, щоб потім передати їх підконтрольним бізнесовим структурам, які не володіють достатнім фінансовим, організаційним та виробничо-технічним потенціалом для модернізації інфраструктурних ланок місцевого господарства та раціонального використання природних ресурсів. У результаті такого підходу більшість населених пунктів потерпає від регулярних аварій на мережах водопостачання і водовідведення, від надмірних тарифів за окремі послуги ЖКГ, оскільки в собівартість надання цих послуг закладаються втрати у мережах і теплової енергії, і води. Нове інституціональне середовище має розширити ареал співпраці місцевої влади із підприємницьким сектором, зокрема з іноземними бізнесовими структурами. Щодо використання природно-ресурсного потенціалу на рівні громад, необхідно визначити всі можливі форми державно-приватного партнерства через внесення змін до розділу II згаданого закону. Наявне інституціональне середовище у сфері розвитку ДПП як прояв його форми розглядає лише концесію та спільну діяльність, а також інші договори. Відсутність чіткої фіксації та розмитість (інші договори) штучно звужують специфікацію (визнання формами здійснення державно-приватного партнерства лише концесії та спільної діяльності) і не дають можливості територіальним громадам вибрати найбільш

П. Юхименко. Капіталізація природно-ресурсного потенціалу сільських територій в умовах децентралізації

³³ Юхименко П.І. Державно-підприємницьке партнерство у створенні інфраструктури сільських територій / П.І. Юхименко та ін. — Біла Церква : БНАУ, 2020. — 225 с.

раціональні форми взаємодії із підприємницькими структурами, та ще й зберігають поле для непрозорих схем передачі в користування об'єктів комунальної інфраструктури, зокрема водогосподарської та водоохоронної.

Нове інституціональне середовище покликане забезпечити партнерство держави і територіальних громад із підприємницькими структурами, зокрема і з іноземними, а також створити умови для реалізації можливостей ефективного використання природно-ресурсного потенціалу новостворених громад, зокрема із залучення інвестицій у розбудову комунальної інфраструктури. Прогалини в наявному інституціональному середовищі щодо коридору діяльності місцевого самоврядування й надалі породжуватиме непрозорі схеми купівлі-продажу комунальної власності, передачу у тимчасове користування наближеним до влади підприємницьким структурам інфраструктурних об'єктів без відповідних конкурсних процедур, нераціональне використання місцевого природно-ресурсного потенціалу. Інституціоналізація децентралізації має створити нове конкурентне середовище, прозорі умови з відповідними правовими запобіжниками та соціальними амортизаторами для укладання угод між місцевою владою та спеціалізованими підприємницькими структурами щодо використання на тимчасовій основі об'єктів водовідведення і водопостачання, водних об'єктів місцевого значення, малопродуктивних земель під заліснення, що не дає можливості підвищити дієвість використання природних та природно-господарських активів, зокрема для наповнення місцевих бюджетів.

Упровадження західної моделі децентралізації влади та місцевого самоврядування в українську практику можливе на основі формування відповідного досконалого інституціонального середовища, що забезпечить реалізацію угод державно-приватного партнерства. Нове інституціональне середовище має забезпечити територіальним громадам можливість капіталізувати наявні в них активи за допомогою сучасних форм взаємодії з підприємницьким сектором, що зміцнює їхній економічний потенціал. Прикладом цього може бути нелегальне видобування у величезних масштабах бурштину, коли місцеві органи влади не мають інституціональних основ перевести його видобування на правову основу з відповідними вигодами для громади. Організація видобування його на основі державно-підприємницького партнерства дала би змогу вирішити соціальні проблеми регіону, де відбулося масове зубожіння місцевого населення через відсутність робочих місць. Саме спокуса для місцевих мешканців воднораз вирішити проблему отримання доходів для суттєвого покращення свого матеріального становища штовхає значну частину населення до порушення законів. “Бурштинові війни” — це рецидив недосконалості інституціонального середовища децентралізації, який яскраво проявився на Поліссі, де держава не спромоглася створити критично необхідні передумови для соціально-економічного піднесення та зростання доходів місцевого населення від традиційних для цього регіону видів діяльності. Вирішенню цієї проблеми (незаконного видобутку бурштину) із мінімальними екологічними втратами

може сприяти реалізація проєктів державно-приватного партнерства у формі концесії. Зберігаючи власність на земельні ділянки лісового фонду, через уповноважений орган виконавчої влади — Державне агентство лісових ресурсів — на конкурсній основі на право отримання дозволу на освоєння родовищ бурштину в режимі концесії. Згідно з Законом про концесії, концесіонер вносить разовий платіж, регулярно сплачує роялті (частину вартості видобутого бурштину), орендну плату за користування ділянкою земель лісового фонду та податок на прибуток до Зведеного бюджету України, зокрема і до місцевих бюджетів базового рівня³⁴. Такий підхід дає можливість: по-перше, упорядкувати процес видобутку бурштину, чітко ідентифікувати базу стягнення фіскальних платежів за користування надрами, підвищити рівень надходжень до місцевих бюджетів; по-друге, шляхом формування із частини концесійних платежів спеціальних фондів для відновлення земель лісового фонду на територіях, де вівся видобуток бурштину, мінімізувати екологічні наслідки його видобування; по-третє, здійснити структурну перебудову її економіки з метою створення нових робочих місць та відновлення традиційної спеціалізації сільських територій Полісся за рахунок платежів, що надійдуть у місцевий бюджет.

Нове інституціональне середовище має закріпити дозвіл іноземним фірмам “прийти” у вітчизняну сферу природокористування зі своїм капіталом. Важливість цього аспекту пояснюється необхідністю формування конкурентного середовища, що значно зменшить або унеможливить зловживання місцевих чиновників відносно “кришування” бурштинових розробок та забезпечить прозорість освоєння місцевого мінерально-сировинного потенціалу. Внесення до переліку сфер застосування угод державно-приватного партнерства видобутку бурштину, на що неодноразово вказували аналітики³⁵, відкриє можливість місцевим громадам здійснити відмічене вище упорядкування на ринковій основі. Інституціоналізація цього процесу підвищить інвестиційну привабливість регіону, що дасть змогу поступово нарощувати інвестиційний потенціал за рахунок припливу іноземного капіталу. А нагромадження власних грошових ресурсів дасть можливість розвивати інші види господарської діяльності, пов’язані з використанням земель лісогосподарського призначення та використанням несировинних якостей лісу.

Висновки. Інституціоналізація децентралізації формує нове інституціональне середовище, що сприяє формуванню інвестиційного клімату сільських територій, відкриває можливість прискореній капіталізації природно-ресурсного потенціалу новостворених громад. Розширення джерел наповнення бюджетів місцевого самоврядування на основі розвитку ДПП активізуватиме процеси модернізації, реконструкції і технічного переосна-

³⁴ Про концесію : Закон України від 03.10.2019 № 155-IX [Ел. ресурс]. — Розділ IV. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-20#Text>.

³⁵ Європейський аналітичний центр: проблема незаконного видобутку волинського бурштину може бути вирішена за однієї умови [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <http://ua-ekonomist.com/10229-yevropeyskiy-analtichniy-centr-problema-nezakonnogo-vidobutkuvolinskogo-burshtinu-mozhe-buti-virshena-za-odnyeyi-umovi.html>.

щення об'єктів комунальної інфраструктури, зокрема і природоохоронної. Нарощення потенціалу соціально-економічного піднесення територіальних утворень та раціонального використання природних ресурсів і охорони довкілля, зокрема і за рахунок консолідації зусиль держави (територіальних громад) та підприємницького сектору шляхом встановлення партнерських відносин, є важливою умовою європейської інтеграції. Виконати це завдання можна лише шляхом розширення можливостей місцевої влади та громад стосовно використання об'єктів комунального та державного майна, зокрема і природно-ресурсних активів. Інституціоналізація можливостей бути економічним агентом відтворення регіонального продукту сприятиме ефективнішому узгодженню пріоритетів бізнесу з інтересами територіальних громад, тобто місцевого населення. На основі укладання угод державно-приватного партнерства за чіткої ідентифікації всіх можливих форм налагоджуються ефективніші відносини з бізнесом та фінансово-кредитною системою. Новостворені територіальні громади через концесійний механізм, формування холдингових компаній, входження в кластерні утворення будуть впливати на процеси освоєння місцевого мінерально-сировинного потенціалу, використання і відтворення водогосподарської і водохоронної інфраструктури, ефективніше використання земель лісового та водного фонду.

Надійшла до редакції 25.05.2021

Petro Yukhymenko. *Capitalization of Natural Resource Potential of Rural Territories in Conditions of Decentralization*

The purpose of this article is to reveal the problem of capitalization of natural resource potential of rural areas due to the lack of a perfect institutional environment for decentralization, which does not promote partnerships between the state (newly created territorial communities) and business structures to use natural resource potential of rural areas. The article uses systematic and evolutionary approaches that provide a hierarchical understanding of the new institutional environment and conduct research in its entirety with the identification of various characteristics, direct and feedback and dependencies that arise in the process of capitalization of natural resource potential of rural areas on the basis of state-entrepreneurial partnership.

The essence of the study is to determine the impact of the perfection of the institutional environment on the capitalization of natural and natural assets that are in state and municipal ownership of rural areas. The necessity of legislatively expanding the list of spheres of application of public-private partnership agreements (forest and forestry assets, local mineral potential, water resources) is substantiated and the expediency of clear identification of all possible forms of establishing relations between public (communal) and private partnership is substantiated. positive foreign experience.

The practical content is determined by the fact that theoretical and methodological provisions, conclusions and scientific and practical recommendations are the scientific basis for developing a new holistic concept of national investment policy of Ukraine on the basis of state-business partnership taking into account the formation of a new competitive environment under financial decentralization.

Conclusions that the institutionalization of decentralization forms a new institutional environment to promote the formation of the investment climate in rural areas, opens the possibility of accelerated capitalization of natural resource potential of newly created communities. Institutionalization of opportunities to be an economic agent for the reproduction of a regional product will help to more effectively reconcile business priorities with the interests of local communities and local people

Key words: state-business partnership, financial institutions, institutional environment, bank capital, entrepreneurship, efficiency, investment policy, private capital.

Петр Юхименко. Капитализация природно-ресурсного потенциала сельских территорий в условиях децентрализации

Целью статьи является раскрытие проблем капитализации природно-ресурсного потенциала сельских территорий, связанных с отсутствием совершенной институциональной среды для децентрализации управления, что не способствует развитию партнерских отношений между государством (созданными территориальными общинами) и предпринимательскими структурами в использовании природно-ресурсного потенциала сельских территорий. В статье используются системный и эволюционный подходы, которые предусматривают иерархичность сущностного понимания новой институциональной среды и проведение исследований в целостности с выявлением различных характерных признаков, прямых и обратных связей и зависимостей, которые возникают в процессе капитализации природно-ресурсного потенциала сельских территорий на основе государственно-предпринимательского партнерства.

Суть исследования заключается в определении влияния совершенства институциональной среды на капитализацию природных и природнохозяйственных активов, находящихся в государственной и коммунальной собственности сельских территорий. Обоснована необходимость законодательно расширить перечень сфер применения соглашений государственно-частного партнерства и обоснована целесообразность четкой идентификации всех возможных форм отношений между государственным (коммунальным) и частным партнером на основе имплементации положительного зарубежного опыта.

Практическое значение определяется тем, что теоретико-методологические положения, выводы и научно-практические рекомендации составляют научную основу для разработки новой целостной концепции развития национальной инвестиционной политики Украины на основе государственно-предпринимательского партнерства с учетом формирования новой конкурентной среды в условиях финансовой децентрализации.

Сделаны выводы о том, что институционализация децентрализации формирует новую институциональную среду содействия формированию инвестиционного климата сельских территорий, открывает возможность ускоренной капитализации природно-ресурсного потенциала созданных общин. Институционализация возможностей быть экономическим агентом воспроизведения регионального продукта будет способствовать более эффективному согласованию приоритетов бизнеса с интересами территориальных общин, то есть местного населения.

Ключевые слова: государственно-предпринимательское партнерство, финансовые институты, институциональная среда, банковский капитал, предпринимательство, эффективность, инвестиционная политика, частный капитал.

CONTENTS

THE PROBLEMS OF MACROECONOMICS

- Oleksandr Dziubliuk.** Growing the Role of Monetary Policy
in the Regulation of Economic Processes in the Condition
of a Pandemic Crisis 3
- Ruslan Motoryn, Tetiana Motoryna, Kateryna Prykhodko.** The Impact
of the Pandemic on Banking Activities in Ukraine 27

SCIENTISTS ANALYSE

- Olena Nepochatenko, Sergii Kolotukha, Kateryna Melnyk.** Strategy
for Development of Bank Lending to Agricultural Enterprises 37
- Petro Yukhymenko.** Capitalization of Natural Resource Potential
of Rural Territories in Conditions of Decentralization 50
- Leonid Suk, Petro Suk.** Money Circulation and Its Accounting 70
- Olena Prokopchuk, Sergii Kolotukha.** Species Set of Insurance
Products in the Agricultural Insurance Market of Ukraine 85

BANKING TECHNOLOGY

- Oleh Kolodiziev, Inna Pleskun.** Risk Assessment of Financial
Monitoring of Bank Clients 103
- Andrii Kaminskyi.** Holistic Analysis of Effectiveness Banking
Credit Risk-Management in Consumer Lending Segment 112

Founder — Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Publisher — Znannia Publishing Ltd.

Chief Editor — Viktor Bazylevych (Dr.oec., Professor, Ukraine).

Editorial Board: Viktor Bazylevych (Dr.oec., Professor, Ukraine), Viktor Gladkyi (Deputy Chief Editor), Volodymyr Rozumnyi (Executive Secretary), Oleg Vasiurenko (Dr.oec., Professor, Ukraine), Nadiya Hrazhevska (Dr.oec., Professor, Ukraine), Marianna Dražanova (Ph.D in Economics, Professor, Czech Republic), Marga Zhivitere (Dr.oec., Professor, Latvia), Hryhorii Zadorozhnyi (Dr.oec., Professor, Ukraine), Viktor Ivanov (Dr.oec., Professor, Russia), Volodymyr Karasiov (Director of Project “Journal “Bankivs’ka sprava”), Trokhym Kovalchouk (Dr.oec., Professor, Ukraine), Larysa Lazebnyk (Dr.oec., Associate Professor, Ukraine), Igor Liutyi (Dr.oec., Professor, Ukraine), Iryna Mazur (Dr.oec., Professor, Ukraine), Svitlana Mischenko (Dr.oec., Ukraine), Svitlana Naumenkova (Dr.oec., Professor, Ukraine), Wilfried Neumann (Dr.oec., Professor, Germany), Stepan Panchyshyn (Dr.oec., Professor, Ukraine), Sergii Rybak (Ph.D in Economics, Ukraine), Tamara Smovzhenko (Dr.oec., Professor, Ukraine), Ayapbergen Taubaev (Dr.oec., Professor, Kazakhstan).

Головний редактор — В.Д. Базилевич (доктор економічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії наук України).

Редакційна колегія: В.Д. Базилевич (д-р екон. наук, професор, член-кор. НАН України, м. Київ), В.А. Гладкий (економіст, заступник головного редактора, м. Київ); О.В. Васюренко (д-р екон. наук, професор, перший проректор Університету банківської справи НБУ, м. Харків); Н.І. Гражевська (д-р екон. наук, професор кафедри економічної теорії економічного факультету Київського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка); М. Дражанова (канд. екон. наук, професор, директор Вищої школи бізнесу “Академія СТИНГ”, Брно, Чехія); М. Живітіре (д-р екон. наук, професор, ректор Інституту менеджменту інформаційних систем (м. Рига, Латвія); Г.В. Задорожний (д-р екон. наук, професор кафедри економічної теорії економічного факультету Харківського держ. ун-ту); В.В. Іванов (д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри теорії кредиту та фінансового менеджменту Санкт-Петербурзького держ. ун-ту, РФ); В.І. Карасьов (канд. екон. наук, перший заступник голови правління КОО товариства “Знання” України (керівник проекту “Журнал “Банківська справа”)); Т.Т. Ковальчук (д-р екон. наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, м. Київ); Л.Л. Лазебник (д-р екон. наук, доцент кафедри банківської справи Київського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка); І.О. Лютий (д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри фінансів, проректор Київського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка); І.І. Мазур (д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри підприємництва економічного факультету Київського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка); С.В. Міщенко (д-р екон. наук, доцент кафедри фінансів Університету банківської справи НБУ, м. Київ); С.В. Науменкова (д-р екон. наук, професор кафедри фінансів економічного факультету Київського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка); В. Нойманн (д-р екон. наук, професор, гостьовий професор українсько-німецької кафедри екологічного менеджменту та підприємництва економічного факультету Київського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка); С.М. Панчишин (д-р екон. наук, професор, декан економічного факультету Львівського нац. ун-ту імені Івана Франка); В.П. Розумний (канд. філос. наук, головний редактор видавництва “Знання” (відповідальний секретар журналу)); С.О. Рибак (канд. екон. наук, голова Наглядової ради Ощадбанку, м. Київ); Т.С. Смовженко (д-р екон. наук, професор, ректор Університету банківської справи НБУ, м. Львів), А. Таубаєв (д-р екон. наук, професор, проректор з наукової роботи Карагандинського економічного ун-ту Казспоживспілки, Казахстан).